

HADTÖRTÉNELMI OKMÁNYTÁR.

1. Adatok a török ellen tervezett 1455-iki hadjáratához.

DADALMAS fellépése II. Mohammednek, terjeszkedése nyugat felé s az a terve, hogy egy csapással vegye birtokába Szerbiát, nagy rémületet keltett mindennütt. Konstantinápoly elfoglalása felrázta a kedélyeket, s csak az 1454-iki törvényeket kell végig olvasnunk, világosan fogjuk látni, milyen volt nálunk a hangulat. A tatárpusztítás borzalmait juttatta eszébe az embereknek a török veszedelem s a törvénykönyv bevezetése is azon gyászos napok emlékét idézi fel; hasonló sorstól való félelem jut kifejezésre bevezető soraiban s erős tettebuzdítás a komoly veszély tudatában. Teljes és gyors erőkifejtésre kellett készülni, országgyűlést hívott össze tehát V. László Budára, melynek egyetlen tárgya az volt, hogy meghányják-vessék, «miként lehetne a török császárnak e kilátásban levő betörését legbiztosabban elkerülni s hazánkat a pogány támadásai ellen megvédeni».

A magyar haderő azonban nem látszott elégségesnek a török ellen, mert a hírek arról szóltak, hogy szokatlan nagy sereggel készülődik Magyarország ellen Mohammed. Konstantinápoly elveszte gondolkozóba ejtette a nyugati országokat is, tette sarkalta őket s így erős segítséget lehetett remélni tőlük is. Az 1454. év őszén tartott birodalmi gyűlésen megjelentek tehát a magyar király segítséget kérő követei is és kijelentették, hogy Magyarország csak úgy vesz részt a tervezett hadjáratban, ha a német birodalom 10,000 lovast és 20,000 gyalogost küld segítségül, ellenkező esetben nem tesz kockára mindent, hanem békére lép a törökkel.¹ E hadjárat dolgát részletesen

¹ *Fraknoi V.*: A Hunyadiak és Jagellók kora. Mill. Tört. IV. 137—139. l.

megtárgyalták az említett gyűlésen, mint Frigyes császárnak alább közölt leveléből tudjuk; ebben ugyanis tudatja Köln várossal a birodalmi gyűlésnek a tervbe vett török hadjáratra vonatkozó intézkedéseit s felszólítja a várost, hogy mielőbb gondoskodjék a rá kirótt 200 lovas és 300 gyalogos katona kiállításáról.

E hadjárat előkészületeinek emléke az a felhívás, melyet a kölni városi levéltár őriz s melynek alább adjuk teljes szövegét. Nincs kelteve, de megállapíthatjuk Frigyes levelének segítségével, hogy mely évből való, s ez egyszersmind megmagyarázza azt is, mikép került Kölnbe ez a felhívás. A magyar követek bizonyára részletesen előadták, hogy' s mint rendelkezett uruk az idegenekről, kik Magyarországra szándékoztak menni s a levélhez, melyben a császár a várost katonaság küldésére szólította fel a birodalmi gyűlés határozatai értelmében, mellékeltek a követek előadásának rövid foglalatát.

V. László buzgólkodásának azonban csak így, papíron lett meg az eredménye. Az 1455. januárius 6-iki országgyűlésre szóló meghívó levélben ugyan felemlíti, hogy a török ellen indítandó hadjáratra a keresztény hatalmasságok jelentékeny segílyt ajánlottak meg,¹ de a tervezett nagy hadjáratból nem lett semmi.

I.

1454.

Ordinationes domini regis circa eos, qui debent venire ad regnum Hungarie auxilia prestaturi.

Avisat imprimis, quod maiorem commoditatem habebunt peregrini, qui venient per planitiem Danubii, [tantum sui]² tamen sive per illam planitiem sive per aquas seu per aliam partem regni intraverint, tractabuntur cum omni humanitate.

A király úr rendelkezései azokat illetőleg, a kiknek Magyarországra kell jönniök segílynyújtás czéljából.

Tudatja legelőször is, hogy nagyobb kényelmük lesz azon idegeneknek, a kik a Duna síkságán keresztül jönnek, azonban akár ezen síkságon át, akár vizen vagy az ország más részén át jönnek be, nagyon emberségesen fognak bánni velük.

¹ U. o.

² A [ ]-ben olvasható két szó az eredetiben törölve van.

Deputantur domini potentes, qui teneant securitatem, ne molestia aliqua fiat peregrinis.

Item ut omnia equo pretio vendantur.

Item quod monete recipiantur et masse auree seu argenteae in suo valore, et ad istam estimationem faciendam cum Hungaris deputabuntur Alemani ex parte principum seu peregrinorum cum Hungaris, ut omnis tollatur fraudis seu suspicionis occasio; de omnibus istis certificata est celsitudo imperialis per litteras serenissimi regis ac etiam principis electoris.

Item vectigalia¹ exigantur a peregrinis.

Ordinatio quantum ad regnum Hungarie.

Omnnes prelati, principes et barones et communitates sunt moniti ex parte serenissimi regis Ladislai, ut veniant contra Turchum secundum ordinationem regni² et facultates ipsorum, et ultra hoc per totum regnum imponitur, quod centum homines mittant armatos ad bellandum et duos pedites.³

Ista ordinatio optima est, et multi congregabuntur, sed non sufficienter resistere potentie Turchorum.

Kiküldenek hatalmas urakat, a kik vigyáznak, hogy semmiféle zaklatás ne érje az idegeneket.

Továbbá, hogy mindent méltányos áron áruljanak.

Továbbá, hogy a pénzeket, aranyat és ezüstöt megfelelő értékükben fogadják el s a fejedelmek vagy idegenek a magyarokkal együtt németeket is ki fognak küldeni az értékek meghatározására, hogy elejét vegyék minden alkalomnak a csalásra vagy gyanakodásra; mindezekről levélben biztosította a császári felséget a felséges király és a választó fejedelem is.

Továbbá, hogy az idegenektől ne szedjenek adókat.

Magyarországot illető rendelkezések.

Az összes főpapokat, hercegeket és bárókat és megyéket felszólította a felséges László király, hogy az ország rendelkezései s képességük szerint jöjjenek a török ellen, azonkívül kötelezővé tétetik az egész országban, hogy száz ember küldjön fegyvereseket a harczbá és két gyalogost.

Ez a rendelkezés nagyon jó és sokan fognak összeseregleni, de még sem lesz elégséges, hogy a török hatalmának ellenálljanak.

¹ Kimaradt a vectigalia előtt *ne*, mert csak úgy van értelme.

² Lásd az 1454-iki országgyűlésen hozott törvényeket.

³ 1454 : 4. elrendeli, hogy minden 100 porta után 4 lovas és 2 gyalogos irandó össze.

Inde quicumque christianus, qui christianus desiderat remanere et fidem ad posteros transmittere, debet auxiliari, quantum potest, ut maxime isto anno Turcho resistatur.

Item quilibet dominorum in dominiis suis imitari debet istum catholicum regem et mandare in dominiis suis, ut securitas transeundi detur, vectigalia non petantur a peregrinis et monete recipiantur iuxta estimationem, et ne annona carius vendatur.

Item imitandus est iste rex in eo, quod omnia, que potest, ponit in hoc negotio fidei et omne robur regni sui convertere contra Turchum.

(Köln, Stadtarchiv, Abteilung Köln und das Reich. B. 507.)

Azért minden kereszténynek, a ki keresztény akar maradni és hitét meg akarja őrizni az utódok számára, úgy kell segítséget nyújtania, a mint csak képes, hogy abban az évben alaposan szembe lehessen szállni a törökkel.

Továbbá minden uralkodónak utánoznia kell országában azt a katolikus királyt és meg kell hagynia országában, hogy szabad átvonulást engedjenek az idegeneknek, adókat ne szedjenek tőlük, a pénzeket értéküknek megfelelőleg fogadják el s ne árulják drágábban a gabonát.

Továbbá utánozni kell azt a királyt abban, hogy mindent, a mit csak tud, megtesz e hitünket érdeklő dologért és országa teljes erejével fordul a török ellen.

II.

1455 január 11.

Friderich, von gottes gnaden Romischer Keyser, zu allen zeitten merer des reichs, hertzog zu Osterich etc.

Ersamen lieben getrewen. Als bey dem tag auf sant Michelstag nechstvergangen zu Frankfurt gehalten furgenomen und beslossen ist auf den schirstkuntigen summer ain merklich zug wider die Turcken, veindt des namens

Frigyes, Isten kegyelméből római császár, a birodalomnak minden időkben nagyobbítója, ausztriai herczeg stb.

Érdemes kedvelt híveink. A mint a minap Frankfurtban tartott Szent-Mihály napi gyűlésen tervbe vétett és elhatározott, hogy a legközelebbi nyáron tekintélyes hadjáratot vezetünk a török ellen, Krisztus nevének és hitünknek

Cristi und unsers glaubens ze tun zu rossen und zu fussen wol gerusst und gezeugt mit harnasch und anderre weere auch speyss, wegen, puchsen, pulver, also daz ye zehen einen wagen, ormbst puchsen, pley kugl, puchsenstein, pulver und pheyl haben sollen und aller anderre notdurft, als sich zu solchem gepurtt, zugerichtt, darzu nir ein anslag bey demselben tag auf unser curfurst den hertzogen von Burgundi und ander fursten, geistlich und werltlich, graven, freyen herren, ander vom adel, auch die von stetten bescheen ist: Lassen wir euch wissen, daz euch zu solchem zug zweyhundert zu ross und drewhundert zu fussen angeslagen sein, davon so begern und bitten wir euch mit gantzem fleiss und ernst, das ir euch mit der obgemelten anzal gereisiger zu rossen und zu fussen mit harnasch, wegen, puchsen, pulver, pheilen, speys und anderre notdurft aus das pesst so ir muget, zurichttet, also daz ir damit auf den tag und zeitt und an die ennde so auf unser lieben frawen tag der liechtmess schirstkünftigen hie darzu furgenomen wirdet, und wir euch hinfur werden verkunden, geschickt und bereit seytt wider die obberuerten unglaubigen, die Tureken, mitsampt andern nach ratte unserer curfurst, fursten und der, so auf denselben tag herkommen werden, als

ellensége ellen, lovon és gyalog, jól felfegyverkezve és ellátva pánczéllal és más fegyverekkel, dárdákkal, kocsikkal, puskákkal, puskaporral, úgy hogy minden tíznek legyen kocsija, számszerijja, ólomgolyója, puskaköve, puskapora és nyila és legyen felkészülve minden szükségessel, a mi ilyenkor illik, — ugyanezen gyűlésen megtörtént a kirovás választófejedelminkre, a burgundi herczegre és a többi egyházi és világi fejedelemre, grófokra, bárókra s a többi nemesekre és a városokra is —: tudatjuk veletek, hogy erre a hadjáratra rátok 200 lovast és 300 gyalogost róttunk ki, azért hát kívánjuk és kérünk titeket nagy szorgosan és komolyan, hogy ti a fentemlített számú lovas és gyalogos csapattal, felszerelve őket pánczéllal, kocsikkal, puskákkal, puskaporral, nyilakkal, dárdákkal s más szükségessékekkel, a lehető legjobban, a mint csak tudjátok, úgy hogy arra a napra és időre és a végből, a melyről a mi kedves Asszonyunk napjáig, Gyertyaszentelő ünnepéig értesülni fogtok s a melyet mi tudatni fogunk majd veletek, felkészülve legyetek a fentemlített hitetlenek, a törökök ellen a többiekkel együtt választófejedelmink, fejedelmink s azoknak tanácsa szerint, a kik ide fognak jönni arra a napra, a mint elrendeltetett a fentemlített frankfurti gyűlésen s ezeknek is írunk most hasonlókép, hogy jőjjenek a

bey dem obgenten tag zu Frankfurt verlassen ist, den wir yetzo dessgleichen auch schreiben und unserm hauptman so wir darzu werden ordnen zuziehen und zettun als sich gepurrt, Gott dem almechtigen zu lob, der Kristenheit zu trost, dem heiligen reiche und sonder unserer Teutschen nation und euch selbs zu ere und nutz, und sein in unzweifelicher hoffnung, ir werdet dem also nachgeen; darauss werdet ir über den lone, so ir von Gott dem almechtigen emphahet, euch und ewrn nachkomen ere und lobe in dieser werlt erwerben, so wollen wir das auch gen euch mit sondern gnaden erkennen und zu gut nit vergessen. Geben zur Newenstatt am sambstag nach sannt Erhartstag. Anno dominij etc. (14)55, unsers keyserthumbs in dem drytten jaren.

Ad mandatum domini imperatoris in consilio Ulricus Weltzli, vicecancellarius.

Címzés. Den ersamen burgermeister und ratte der statt zu Collen, unsern und des reichs lieben getrewen.

Kancelláriai megjegyzés. Romani imperatoris de quota gentium mittendarum contra Turcas et est presentata dominica judica et lecta in consulatu feria secunda post dominicam judica.

(Köln, Stadtarchiv, Abteilung Köln und das Reich. B. 512.

mi kapitányunkhoz, a kit majd ki fogunk rendelni, a mint illik, a mindenható Úr Isten dicsőségére, a kereszténység vigasztalására, a szent birodalomnak, különösen pedig a mi német nemzetünknek és magatoknak becsületére és hasznára, s kétségtelenül reméljük, hogy ti majd eljártok ebben a dologban; ebből azután a jutalmon kívül, a melyet a Mindenható Istentől nyertek, magatoknak és maradékaitoknak tiszteletet és dicséretet szereztek e világon, ezt el is akarjuk ismerni veletek szemben különös kegyelmünkkel és nem feledjük el a ti javatokra. Kelt Neustadtban Szent Erhardus napja után való szombaton (jan. 11.) az Úr 1455., császárságunk harmadik évében.

A császár úr parancsára a tanácsban, Weltzli Ulrik, alkanzellár.

Köln város érdemes polgármesterének és tanácsának, a mi és a birodalom kedvelt híveinek.

A római császár [levele] a török ellen küldendő hadi nép számáról, bemuttatott Judica vásárnapján (márcz. 23.) és felolvastatott a tanácsban Judica vásárnap után való hétfőn (márczius 24.)

Közli: Dr. HOLUB JÓZSEF.

MAGYAR HADI SZABÁLYZATOK GYŰJTEMÉNYE.

I. RÁKÓCZY GYÖRGY 1645-IKI HADI SZABÁLYZATA.

EOLYÓIRATUNK már közölt (1894. évf. 143—148. lapján) a hadakozó öreg Rákóczy György erdélyi fejedelemtől egy érdekes hadiszabályzatot, azt, melyet havasalföldi hadjárata alkalmával 1634 augusztus 13-án bocsátott ki Gyulafejérvártt s így ismerjük azokat az elveket, melyek őt katonáival szemben a rend, vallásos élet, tisztaság és fegyelem tekintetében háború esetén vezérelték.¹ De az alábbiakban ezúttal egy másik hadi szabályzatát mutatjuk be, melyet felsőmagyarországi hadjárata idején, 1645 június 17-ikén rimaszombati táborában adott ki. Ez nemcsak bővebb a maga 46 pontjával a 24 pontból álló másiknál, de abban is különbözik tőle, hogy míg amaz csupán a szokásos kancelláriai *Lecta* szóval van hitelesítve, emezt sajátkezűleg írta alá. Körültekintőbb, itt-ott szigorúbb is amannál, a mit az erkölcsök elvadulásával s a hajduk és más katonák fegyelmetlen garázda természetével magyarázhatunk.

Georgius Rákóczy Dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc.

Fidelibus nostris universis et singulis, Spectabilibus, magnificis, generosis, egregiis et nobilibus, supremis et vicecomitibus, iudicibus nobilium, quorumcunque comitatum; capitaneis, iudicibus regii, supremis, vicecapitaneis, ductoribus, decurionibus, ac universitati mi-

¹ Szinnyi repertoriuma szerint néhai *Veszely* Károly Rákóczy fejedelemnek egy másik, 1644 február 20-ikán kelt hadi rendeletét is közölte a *Magyar Tudományos Értekező* 1862-iki II. k. 453. lapján, de megvalljuk, hogy azt idézett helyén nem találtuk meg, pedig érdekes lenne összehasonlítás kedvéért ismernünk.

litum Siculorum, quarumlibet sedium Siculicalium; item capitaneis, ductoribus, vexilliferis, cæterisque tam equestris, quam pedestris ordinis militibus cuiuscunque nationis, sub auspiciis nostris militantibus, cunctis etiam aliis, cuiuscunque status, conditionis, gradus, honoris, officii, dignitatis et præminentiae hominibus, quorum videlicet interest seu intererit, præsentis nostras visuris. Salutem et gratiam nostram.

Mivel minden dologban az isteni kegyesség, hasznos és előmenetlekre való jó, minekünk is úgy adatnak meg mindenek az Istentől, ha mi is elsőben az Istennek igazságát, dicsőségét megadjuk, nem utolsó része lévén azért ennek az könyörgés, háladás és prædicatio-hallgatás, megkivanjuk, sőt kegyelmesen is parancsoljuk is minden rendeknek, reá hallgatván az ország dobjának az isteni szolgálatra, könyörgésre, prædicatiora való jel adására, mind fejenként felgyüljenek, avagy az nemes vármegyék, hárman, négyen is, hasonlóképpen az Székelységről, Hajdúságról való híveink, magok között egyházi embereket tartván, adják meg úgy az Istennek azt, az mivel tartoznak, kiért ő Felsége mind lelki és testi áldását terjeszszé ő Kegyelmeke fejenként.

Az minthogy azért minden dolgokban szép az jó dispositio, úgy az hadakozásban is felette szükséges lévén az jó ordinantia és disciplina: Mi is az minemű közönséges jóra nézendő czélra, az Ur Istent segítségül híván, mind erdélyi és magyarországbeli lakos híveinket, fizetett hadainkat kimozdítottuk, hogy arra való igyekezetünknek, az Ur Istennek szent áldása által kívánatos jó exitussát tapasztalhassuk: szükségesnek itfítük ez alatt megiratott punctumok szerint való Generale-edictumunkat minden rendbeli hadainknak kiadatni, mely így következik.

1. Az ország dobjának megverésének előtte senki, se kapitán, se hadnagy dobot üttetni ne merészeljen, se készülésre, felülésre és megindulásra, hanem várjon minden az ország dobjának megverésétől és annak utánna az ordinantiához tartsák minden rendek magokat; sőt senki, se Jézus kiáltás előtt és azután is míg az ország zászlójával meg nem indulnak, ne merészeljen megindulni, mert az ki ez ellen cselekeszik, elsőben három pálezával verettetik meg, azután mindenétől megfosztatik, s harmadszor ha cselekeszi, megölettetik érette.

2. Egyházi személyeknek, akar mely religión lévőeknek házokra szállani, semminemű javokban megkárosítani, annál inkább személyekben őket megbántani, háborítani senki ne merészeljen, mert meghal érette.

3. Akar mely religión lévő templumokhoz tartozó harangokat levenni, templumbeli ékességeket, isteni szogálatra rendelt eszközöket felkőborlani, elvenni, templumokat pusztítani senki ne merészeljen, mert meghal érlette.

4. Házakat, asztagokat, szénakazalokat felgyújtani senki ne merészeljen, mert meghal érlette. Azon szerint büntetődnek azok is, kik hordóknak fenekit kivagdadják és az házakban latorságokból való károkat tésznek.

5. Erőszak szerint való paráznságot cselekedni senki ne merészeljen, mert meghal érlette. Szabad személyek között való paráznságban az kik találatnak, törvény szerint büntetődnek.

6. Az lélekkel való szitkózódásért megverettetik, valaki benne tapasztaltatik, kedvezés nélkül.

7. Vadnak irtózásra való uj forma szitkoknak nemei, az mineművek soha az keresztyén magyar nemzet között annak előtte nem hallattanak, valaki azért deprehendáltatik affélében, törvént láttatván reá az tiszték, kedvezés nélkül annak iszonyu volta szerint megbüntessék, becsületek sérelmének pönája alatt.

8. Jesus-kiáltásnak idején némelyek szégyenelvén avagy restelvén az keresztyéneknek régi jó szokások szerint Jesust kiáltanak, némelyek csufságképpen alkolmatlanul kiáltanak, némelyek pedig ágyokból fel sem kelnek ; az ki ezért effélében találatik, megpálcáztatik keményen.

9. Előtte járójára az ki támad, megöletik érlette. Szófogadatlan-ságért megpálcáztatik ; ha pedig derekas dologban szót nem fogad, meghal érlette.

10. Főtisztviselőinknek engedelme és hire nélkül akar ellenkezésben s akar mely időben, ha ki az ellenséggel, vagy a'hoz tartozókkal beszél, annál inkább ha irogatásban, izengetésben találatik, megöletetik érlette.

11. Salva guardiákat, azaz őrzőköt, tisztessége vesztése alatt, magunk kivályképpen való parancsolatján kívül, akar hova is adni és rendelni ne merészeljen senki, főgenerálisunk, Kornis Sigmond vagy fiunk, Rákóczi Sigmond, udvari fő kapitánunk és gyalog kapitánunkon kívül ; kik is abban igen considerate cselekedjenek. Azt is csak szükséges és bátorságos helyekre.

12. Uti leveleket is se elő, se hátra menőknek adni, főgenerális Kornis Sigmond uram, fiunk Rákóczi Sigmondon kívül, az mi hírünk és engedelmünk nélkül senki ne merészeljen ; mert akar hadnagy, s akar kapitányok adta levelek mellett megfogadtatnak és érdemek szerint halállal is megbüntettettek. Az levéladó is gyalázatját vallja.

Udvari fő kapitánunk, hopmesterünk és fő gyalog-kapitánunk is az szükségnek kívánságához képest adhatnak, de csak magok tisztak alatt valóknak.

13. Őrzőkre valaki támadni, vagy az mi protectionálisunk ellen cselekedni comperialtatik, megölettetik érette.

14. Az táborra élést vagy egyéb eladó marhát hozókat és az ilyen visszamenőket, valaki megháborgat vagy pénz nélkül elragadozza, ha az táboron cselekeszi, keze vágattatik el, ha pedig utjában megfosztaná, megöletik érette.

15. Valakik az táborban egymást meglopják egy forint felett, az olyanok megöletnek érette; alábbvalójért érdemek szerint büntettetnek. Fosztásért hasonlóképpen. Az ki pedig kenyeres társát lopná meg, akar sokat, akar keveset, megölessék érette.

16. Jesus-kiáltás után, az ki bort árul, kivágatik borának feneke és az ki szállásán kívül gazolkodik és kiáltoz, pálczákkal megverettetik.

17. Hozzánk vagy levelekkel, vagy izenetekkel jövő, avagy hozzánk folyamodni szándékozó embereket utjokban senki meg ne háborgasson, mert meghal érette; hanem ha afféle találkozik hadaink köziben jőni, jó vigyázás és gondviselés alatt, magunk vagy generalisink eleiben vigyék és késérjék.

18. Kémségben avagy egyéb csalárdságos dolgokban járó embereket, kikhez suspitio lehetne, eltitkolni senki ne merészeljen, sőt inkább megfogni tartozzék élete vesztése alatt. Sőt ha ki csak értene is olyant és meg nem jelentené, azon büntetéssel büntettetik; annak utánna is, akarmikor nyilatkoznék ki efféle cselekedeti.

19. Az megengedett és hirdetett időn és helyen kívül sákmánra kimenni senki ne merészeljen, mert meghal érette.

20. Valaki strására az ő rendi szerint igazán ki nem megyen, vagy igazán meg nem állja az strását, megöletik érette. Tartozzanak pedig kimenni személy válogatás nélkül mindenek az ő rendek szerint, hanem ha kinek arról való specialis exemptioja volna.

21. Meghódolt szegénséget, kik magokat fegyverrel nem opponálják, senki meg ne foszszon, annál inkább meg ne sebhessen és öljön, mert meghal érette.

22. Kinek kinek rendeltetett quartelyán kívül másuva szállani senki ne merészeljen, mert megverettetik érette.

23. Az tábor helyéről elindulván, ha ki szántsándékkal az táborhelyet vagy az falut meggyújtja, meghal írette; ha pedig gondviselatlenségből történik, három pálczával erősen megverettetik érette.

24. Valamig az seregek meg nem szállanak, sákmánra menni

senki ne merészeljen előtte járója engedelme nélkül, mert megveretik érette; ha pedig megtiltott helyre megyen sákmányolni, megöletik; hanem kapitánjától vegyen tanuságot, ki-ki melyre sákmányoljon.

25. Az szekerekkel is senki az szekér-mesterek rendelése kívül járni ne merészeljen, mert erősen megverettetik érette; hanem az mint az szekérmester rendeli. ki-ki úgy jártassa szekerét.

26. Jesus-kiáltás után valaki az táboron kívül találatik, megfogattatik és szörnyen megverettetik.

27. Hamis híreket, tumultusokat szerző, költő s spárgáló és fő tiszték hire, consensus nélkül conventiculumokat szerző, indító, alkalmatosságot szolgáltató ember, ez ilyen véteknek mivolta szerint büntetődik s meg is hal érette.

28. Kopjákat az szekereken ne hordozzanak, mert elvonják.

29. Az seregen kívül hadnagya hire nélkül, ha ki lézzeg, megveretik; sőt félelmes helyeken az ki előtte-járójának engedelme nélkül jár, megölettetik.

30. Zászlóját valaki az megszálló helyre nem késéri becsülettel, szörnyen megveretik érette.

31. Valaki sákmánura megyen, az táboron kívül senki ne háljon, hanem betakarodjék, mert megöletik érette.

32. Minden hadnagy kapitánja seregében járjon, hogy inkább alattavalóit minden kiszáguháztól megtartóztathassa; készen, helyen találtassék, hogy az szükségnek idején ne keressék az kapitánt, hadnagyot, hanem mindjárt az szolgálatra elő állhasson; az katonaságot pedig zászlója alól az hadnagyok ki ne bocsássák nyulászni, széllyel való nyargalásra, csudálkozásra. Ezeket tisztességekre parancsoljuk, hogy megtartsák az tisztviselők.

33. Szekerek mellett lovas szolgáját senki ne jártassa, mert lovától megfosztatik; olyanok értessenek mindazáltal ezen, a' kik kopjával, zászló alatt szoktak járni.

34. Az uton való menetelben vad, nyúl után senki ne rivalkodjék; ne futtassanak az seregek, hanem ha kinél agarak léznek, üzesse az.

35. Ha ellenség találkoznék a' menetelben valamely seregre ütni, tisztessége vesztese alatt parancsoljuk, hogy minden seregében maradjon, seregét meg ne bontsa, egyben ne keveredjenek, hanem menjen csak az seregre, az kit mi arra bocsátunk, avagy generálisunk.

36. Az seregekből hátra se maradjon senki; dulásért, tolvajlásért, fosztásért, nyugovásért, étetés kedvéért, avagy akarmi dologért, kapitánja hire nélkül. mert meghal érette.

37. Minden hadnagy úgy vigyázzon alatta-való vitézire, hogy se az uton, se az zászló alól a' táborból hire nélkül el ne lopja magát; melyre hogy jobban vigyázhasson, minden nap, az mikor megszállunk, ki-ki az ő alatta-valóit meglátogassa: ki vagyon ott s ki nincsen? Az ki ott nem találta, várja bé és mikor bejő, azontul megfogja és mi előnkben avagy fő generálisunk eleiben hozza.

38. Minden kapitán, hadnagy vigyázzon szorgalmatosan az sákmányosok bejövetelekre és valaki az megtiltott marhák közzül akarmit behozzon is, tisztessége vesztése alatt az hadnagy megfogja, kapitánjának vigye, az a' kapitán generálisunk eleiben vigye.

39. Ha ki kardot vonson oknélkül, meg veressék. Az ki pedig vért teszen, keze vágattassék el. Ha embert öl, meghal érette.

40. Minden seregek és rendek, valakik táborunkban vadnak, mi utánunk Tekintetes és Nagyságos Kornis Sigmond uramtól hallgassanak az nekünk tartozó hűséges szolgálatban, ugy mint fő generálisunktól, nem excludálván mindazáltal ő Kegyelme után szokott tisztviselőknek autoritását is.

41. Gyümölcs-termő fát vagy annak ágait levágni senki ne merészelje, mert valaki ezt cselekeszi, keményen megvertetetik érette. Szőlőben senki kárt ne tegyen, lóval ott ne járjon, őszi, tavaszi vetéseket ne étetetessen, tapodtasson, gázoltasson, mert az ki ilyenben találta, elsőben három pálezával megvertetetik, másodsor mindenétől megfosztatik, harmadszor megölettetik érette.

42. Fő strása-mesterünknek, Nemzetes Sulyok István uram hívünket rendelvén, parancsoljuk kegyelmesen és serio minden rendbeli hiveinknek, ki-ki illendő becsületét ő Kegyelmének megadván, ezen hivataljában, valamint az nekünk tartozó közönséges szolgálatban praestáltatni kelletik, abban minden magok vonogatása nélkül szavát fogadják és a'hoz ugy is alkalmaztassák mindenek magokat, szófogatatlanságok, késedelmezések miatt az közönséges szolgálatban fogyatkozás ne essék.

43. Elrendelvén az strásáló helyeket megnevezett strása-mesterünk, ha kik az derék vagy fiu-strásán illetlen magokviselésben, ugymint: zajgásban, veszekedésben. avagy egyéb valami vigyázatlanságban találtnak, azoknak érdemek szerint való megbüntetésekre strásamesterünknek teljes autoritást adtunk.

44. Az strására ha mikor valami posta érkezik, avagy nyelvet fognak és oly bizonyos hirt érhetnek strásákon álló hiveink, azt elsőben is megirt strása-mesterünkhöz vigyék és értékre adják, hogy ő Kegyelme nekünk haladék nélkül értésünkre adhassa.

45. Ha kik az strásáról hamis hirt hoznának bé, mely miatt valami zendülés eshetnék, az olyanoknak megbüntetését is strásmesterünkre biztuk; az kik törvény szerint halállal büntetődjenek meg ez ilyen cselekedetekért.

46. Minthogy pedig némely embereknek lovak, avagy egyéb barmok döggel meghalván, az táborról ki nem vontatják; de az kik kivontatják is az tábor szélyire, csak ott szokták hadni, melyek megbüdösödvén, az egész tábor elfogja bűdösségek, ki miatt sokaknak derekas nyavalyájok, betegségek és abból halálok is szokott következni; szükséges lévén azért ezt is eltávoztatni: parancsoljuk serio minden rendbeli hiveinknek: ennek utánna valakinek lova vagy egyébféle marhája az táborban döggel meghal, mindjárt kivonattassa az táborból jó távulra és ott azontul béásván, avagy ásatván az földben, eltemettesse. Annak felette, ha kiknek vágó barmok leszen, azokat is ne az táborban, hanem az táboron kívül nyuzatván meg, mind ökröt, tehenet, juhót és egyébféle marhát, in genere minden rendek azoknak is béleket az földben jól beássák, eltemessék, egyébféle rut-ságot, ocsmánságot hasonlóképpen, s táborunkat minden rendek tisztán tartásák. Mert alioquin, valakik ez ellen cselekedni comperiáltatnak, mint edictumunknak nem observálói, ugy büntettetnek meg kedvezés nélkül és minden személy válogatás nélkül, kire tisztviselőinknek igen szorgalmatos vigyázások lévén, ki-ki alatta valóival observáltassa az szerint fogyatkozás nélkül.

Ez lévén azért kiadatott edictumunk, parancsoljuk az megirt büntetések alatt igen igen serio, ki-ki tartozzék mindenekben ehhez alkalmaztatni magát; alioquin, az ki ezek ellen cselekedni comperiáltatik, arra nem vethetvén, hogy hírével nem lött volna, magának tulajdonítsa, ha az specificáltatott vétkek szerint való büntetések szállanak fejére. Secus itaque nullatenus facturi. Datum in castris nostris ad oppidum Rima Szombat positis, die decimaseptima Junii. Anno Domini Millesimo sexcentesimo quadragesimo quinto.

G. Rakoci mpr.

P. H.

(A tejedelem nagy állampecsétjével megerősített eredetije nyolcz lapon, az Erdélyi Nemzeti Muzeumi Levéltár Mike Sándor gyűjteményében.)

Dr. VERESS ENDRE.

... az ősi magyarok ...
... a török ...
... a magyar ...

... a török ...
... a magyar ...

... a török ...
... a magyar ...

... a török ...
... a magyar ...

... a török ...
... a magyar ...

... a török ...
... a magyar ...

... a török ...
... a magyar ...

... a török ...
... a magyar ...

... a török ...
... a magyar ...

... a török ...
... a magyar ...

... a török ...
... a magyar ...

... a török ...
... a magyar ...

... a török ...
... a magyar ...

Török spahi a XVI. századból.

PÁLYÁZAT.

A Magyar Tudományos Akadémia a következő pályázatot hirdeti :
**Irassék meg az állandó hadsereg története I. Lipót korától
Mária Terézia haláláig.**

Jutalma a m. kir. honvédelmi miniszter adományából 100 darab
császári arany.

Határnap 1912 szeptember 30.

A jutalom csak abszolút becsű műnek íteltetik oda. A munkát
szerző tartozik kiadni, ha ezt egy év lefolyása alatt nem teszi, a
tulajdonjog az Akadémiára száll.

Minden rendű pályáirat a fenn kitett határnapig a M. Tud.
Akadémia főtitkári hivatalához címezve (tehát nem a főtitkár neve
alatt) küldendő; azontúl semminemű ily munka el nem fogadtatik.

A pályaműnek külső borítékára, feltűnő helyen, úgyszintén a
jeligés levélre is ráírandó, hogy mely pályázatra küldetik be.

A pályamű idegen kézzel, lehetőleg géppel, tisztán és olvasha-
tóan írva, lapszámozva, kötve legyen. Terjedelmesebb pályamunkák,
melyek e feltételeknek nem felelnek meg, nem fogadtatnak el, illető-
leg mellőztetnek.

A szerző nevét, polgári állását és lakhelyét tartalmazó pecsét-
es levél ugyanazon jelige álljon, mely a pályamű homlokán. A pecsét-
es levélben netalán feljegyzett kikötések, feltételek s általában az itt
jelzett szokásos eljárástól kívánt eltérések tekintetbe nem vétethetnek.

Álnév alatt pályázóknak a jutalom ki nem adatik.

Ha a jeligés levél felbontása után kitetszenék, hogy a munka
saját kézírása a szerzőnek, műve a jutalomtól esik.

A jutalmat nem nyert pályamunkák kézíratai az Akadémia levél-
tárában maradnak s csak engedély mellett másolhatók le az Akadé-
mia helyiségében.

A kitűzött feladatra mindenrendű akadémiai tagok is pályáz-
hatnak.

Egyébiránt bármely, ha csak formai kelléknek is elhanyagolása
elejti a szerzőt a jutalomtól.

KÉPEK JEGYZÉKE

AZ ELSŐ FÜZETHEZ.

I. Önálló képek.

	<i>Lap</i>
1. Mária Terézia korabeli huszár. Színnyomat. <i>Gerasch F.</i> -nek, a bécsi cs. és kir. hadilevéltárban levő egykorú rajzok után készült eredeti aquarelljéről, mely Dr. Szendrei János gyűjteményében van	1
2. Magyarországi János-lovag házi öltözetben. Rézmetszet. Fuxhoffer Damiani. <i>Monasteriologia regni Hungariæ. Wesprimii 1803. Fol. IV. k. 197. l.</i>	13

II. Szövegeképek.

1. Nagyvárad vára 1660-ban. Alaprajz. Rajzolta <i>Gyalokay Jenő</i>	33
2. Nagyvárad ostroma 1660-ban. U. a.	35
3. Magyar gránátos 1779-ből. Színezett rézmetszet után	111
4. Cuirassier 1779-ből. U. a.	112
5. Dragonyos 1779-ből. U. a.	113
6. Huszár 1779-ből. U. a.	114
A 3—6. számú képek a „Neueste Abbildung aller kayserl. königl. Regimenter. Pozsonyban, 1779-ben megjelent műből.	
7. Határőrvidéki lövész 1794-ből	115
8. Magyar gyalogos 1794-ből	115
9. Cuirassier 1794-ből	116
10. Dragonyos 1794-ből	117
A 7—10. számú képek <i>Max Grimm</i> színezett rézmetszetei után készültek, a melyek a <i>Schema aller Uniform d. kais. königl. Kriegsvölkern</i> című s 1794-ben Bécsben kiadott műben jelentek meg.	

III. Fejlécz.

Arkangyalok fegyvertropheákkal. Rézmetszet. *Le Clerc Sebestyén* rajza után metszette *Kräusin Johanna Sybilla*. A *Les Actions Glorieuses de S. A. S. Charles Duc de Lorraine etc. en Hongrie, Transylvanie etc.* című mű címlapjáról

IV. Záróképek.

	Lap
1. János-lovag hadi vértzetben. Münchener Bilderbogen 773. lap	18
2. Pánczélozott ágyú a XVI-ik századból. Fametszet. <i>Lorini Buonaiuto</i> Le fortificationi című s Velenczében 1609-ben megjelent művéből. 141. lap	30
3. Magyar hadisátor a XV-ik századból. Schöffers fametszete. Mainz 1505	62
4. Magyarország két géniusza által tartott czimere. <i>Boyssardo V.</i> His- toria chronologica Pannoniæ: Ungarische und Siebenbürgische Historia. Frankfurt 1607 címlapjáról	76
5. Török spahi a XVI-ik századból. <i>Everhardo G. Happetio.</i> Thesaurus Exoticorum oder Schatzkammer című s 1684-ben Hamburgban megjelent művének 45. lapjáról	162

V. Kezdőbetűk.

1. <i>H</i> kezdőbetű. <i>Ambrosii Calepini.</i> Dictionarium undecim linguarum. Basileæ. 1598. II. k. 633. lapjáról	1
2. <i>N</i> kezdőbetű Wittemberg 1532-ből	77
3. <i>A</i> kezdőbetű. XVI-ik század	110
4. <i>M</i> kezdőbetű <i>Komjáthy Benedek.</i> Az Zenth Paal leueley magyar nyeluen című s Krakkóban, 1533-ban megjelent mű 17. lapjáról.	126
5. <i>D</i> kezdőbetű a Boldogságos szűz képével. <i>Lorini Buonaiuto</i> Le for- tificationi. Venetia 1609. 236. lapjáról	149
6. <i>F</i> kezdőbetű. <i>Franciscus de Nádasd.</i> Mausoleum Regum et Ducum Ungariæ. Norimbergæ 1664. 379. lapjáról	155

REVUE D'HISTOIRE MILITAIRE.

SOMMAIRE.

	Page
GEORGES BALANYI. Siège et délivrance de Belgrad en 1546	167
GABRIEL TÉGLÁS. L'importance des deux légions appelées «Mœsia» dans l'histoire de la Pannonie-Inférieure.....	197
JEAN SZENDREI dr. Le commandement hongrois. II.....	236
MAURICE WERTNER dr. Campagnes hongroises dans la première moitié du XV ^e siècle. II.....	251

Feuilleton.

EUGÈNE GAGYL. Données concernant la trêve de 1546 et les négociations de Gyöngyös.....	277
---	-----

Détails.

L'uniforme et l'équipement de notre armée dans la deuxième moitié du XVIII ^e siècle II.....	320
EMERIC KARÁCSON dr. Les régiments hongrois en Turquie en 1717	327
EMERIC LUKINICH dr. Données sur les frais d'entretien de nos forteresses de frontière	334
Renseignement militaire contemporain sur les escarmonches auprès du fleuve Timok en 1789—1790	337

Littérature d'histoire militaire.

I. EUGÈNE PILCH. Renseignements. Publications des Archives impériales et royales de guerre	343
II. JULES SZENTIVÁNYI. Repertorium de la littérature de l'histoire de guerre hongroise. 1897—1909.....	349
III. LOUIS MANGOLD dr. Repertorium de notre littérature sur l'histoire de guerre en 1910	355

Documents.

EDMOND KÁRFFY dr. Hazun beg de Buda provoque le capitaine Bálint Magyar en joute (duel). 1555.....	367
LOUIS MERÉNYI dr. Renseignements concernant l'époque de soumission du comté de Zala	368

Recueil des règlements militaires hongrois.

Regulamentum de la cavalerie hongroise. 1722.....	373
---	-----

Divers

Concours	383
Liste des images du 2 ^e volume	384

THE UNIVERSITY OF CHICAGO LIBRARY
100 EAST EAST
CHICAGO, ILL. 60607

KAPISZTRÁN JÁNOS.